

נְבֻשֶׁת שֶׁל זָהָב...

צרור זכרונות על אדם גדול

לר' ישראל יקירי שליט"א

בבוקרו של יום י"ג ניסן קבלתי את הבשורה הנוראה. כבר היינו כאובים מן האבידות הקשות בעולמה של יהדות ואז הגיעה המהלומה הנוספת. איך כתוב בבשורת איוב? עוד זה מדבר וזה בא ויאמר אש אלקים נפלה מן השמים... אחד מקרובי האדמו"ר מנובומינסק זצ"ל, כתב לי אז מלים ספורות בהודעה. "זכור אהבת קדומים. מי יתן לנו תמורתו".

הזדעזעתי. האומנם? המנהיג הדגול, גאון התורה וענק הרוח, גם הוא עזב אותנו לאנחות? האם גבר בגוברין זה כבר איננו? האם כבר לא אזכה לראות הודו, זיוו והדרו של איש הפלאים? כבר לא אשמע את קולו, את שפתו הנמלצה, מלאת הוד המלכות? אהה! על במותיך חלל, קורונה, איך נגדע ונפל ארז בלבנון זה? מי יתן לנו תמורת אותנו 'טוב טעם ודעת'? אותו טעם העליון מיוחד במינו, שנשתלב מכמה וכמה עולמות...

הוי! אמת מה נהדר היה מראה כהן לעדתו זה. ומה נהדר היה במדת האמת שלו. כְּהוֹד אֲשֶׁר הִלְפִישׁ צוֹר לְיִצְחָק... כְּנֹרֵד הִנְתָּוּ בְּתוֹךְ גִּנְתֵי חֶמְדָּ... כְּזֶר הִנְתָּוּ עַל מִצַּח מְלֶךְ... כְּטַהַר הִנְתָּוּ בְּצַנִּיף טְהוֹר... כְּלְבוּשׁ מְעִיל וּכְשָׂרְיוֹן צְדָקָה. הוי! קרבן ציבור על מזבח העם! למען ישראל הקרבת את נפשך בחיך, ועכשיו... אייכה נובומינסקער רבי, איש האשכולות, אהובו של דור, של יחיד ורבים? איך יתמלא חלל איום זה?

*

הכל שב וצפה ועלה ממעמקים אל שפת הזיכרון. היכרות של קרוב לליה שנים. הפגישות, השיחות, השהייה במחיצתו של הרבי מנובומינסק בעת רצון, שהיו מעין עולם הבא. הוא נטלנו עמו על כנפי נשר והפליג על פני ימים ונהרות. ממקרא ומפרשיו לגמרא וראשונים, למדרשי חז"ל, לחידושי הלכה ואגדה, חסידות, מוסר והשקפת היהדות, תולדות צדיקים ותהלוכותיהם בקודש. את הכל ידע והקיף ביסודיות. ואת הכל הביע בחן, בלשון לימודים שנונה, בשפה ברורה ונעימה, בחן האופייני שלו. חן של יראת שמים. הוא דבק בכל לב ונפש בגדולי הדורות שלפניו מכל החוגים וחי אתם במחשבתו כל ימיו. מקוריות מיוחדת היתה בו, רוחב אפקים ורוחב לב...

*

ענק רוח היה האיש, גדול בתורה מאד לרוחב מקצועותיה ולעומק הבנתם. שורותי אלה אינן משקפות אלא זווית ראייתו של יחיד מפינה רחוקה ומרשות היחיד. רבות נכתב

ועוד ייכתב עליו בפרט על תפקידיו הנאדרים כמנהיג ישראל. על דרכיו והשקפותיו בהנהגת הציבור לא דיבר עמי אף פעם וגם לא שאלתי אותו. כנראה שידע שאין לי שיג ושיח בזה ואינני מיועד לכך, כפי שהבין לכל נפש ותעודתה.

ברם על תהלוכותיו עם היחיד אני כן יכול להעיד. ברצוני להביע בעיקר את צרור רגשותי האישיים לעומת אדם גדול שהיה קרוב ללבי מאד מאד. אהבת נפש היתה שם פשוטה כמשמעה, שנבעה מאהבת ישראל שלו בכלל, מתוך שהאמין בכוח הצפון בכל יחיד ובכל ציבור. קשר יהודי טהור ללא חשבונות. אהבת ענק לננס היה זה, אהבה שאינה תלויה בדבר שנתקיימה והמשיכה כל עת שנפגשנו ולו אף לעתים רחוקות. קשר פנימי עמוק התעורר תדיר, שחללו ממלא אותי כעת כאב של געגועים צורבים.

הפעם האחרונה שראיתיו היתה בשמחת חתונה בטורונטו. עמדתי לידו בשעת 'קבלת פנים' והפלגנו בשיחה. כשהגיעה שעת החופה קם הרבי ממקומו. קשה היה לו ללכת לבד. אחזתי אז בזרועו והחזקתי בספר התורה החי. היד והזרוע שהורו את הדרך לרבים, שפעלו דברים לאין ספור. וכך הלכנו יחד, צעד אחר צעד אל מקום החופה, תוך כדי שיחה בדברי תורה. מאז לא ראיתיו עוד וכך נשאר ונחרט הדבר בזכרוני...

שוב צלצל פעם אחת לכאן. הופתעתי שזה היה הרבי מנובומינסק בעצמו. הוא פתח מיד בדברי תורה, כמדומה בנושא שדברנו לפי כעשרים שנה וכעת רצה להמשיך בזה. חכיתי שיאמר לי את רצונו ומשאלתו, אולי אוכל לעשות דבר למענו. אלא שהוא המשיך בדברי תורה וכך עבר מענין לענין כחצי שעה. זו היתה כל משאלתו. ובזה נפרד. ומאז לא שמעתי אותו וכך נשאר הדבר בזכרוני. קול גדול ולא יסף. קולו של גדול, שזו היתה משאת נפשו במשך חייו ואורך ימיו, לעסוק בדברי תורה...

*

ר' ישראל! הנני רוצה לשתף אותך בכל זה, אף אם לא הכרת אותו. גם מטעם מיוחד השייך אל אגרותי אלה. מתחילת כתיבתי זה שנים בעזה"ת, נקטתי בדרך "הכנסת אורחים" לחדרי הלב. השתדלתי לפתוח לפניך את סגור לבי, את זכרונותי ורגשותי, בחום ובגילוי לב. הרבה דמעות שפכתי על הגליון ולא הסתרתי אותן ממך. גם את סערות הנפש שרטטתי ולא עצרתי. נטיתי בזה מדרך הכתיבה הרגילה, באיפוק ושמירת מרחק בין 'כותב הטורים' והקורא. בכוונה תחילה סילקתי מחיצה זו ובחרתי בנימה אישית. כעת הגיע הזמן שאגלה לך את הסוד מי עמד מאחורי סגנון זה של השתפכות הנפש, עוד מתחילת הדרך. גם על זה אכתוב לך בגילוי לב. זו היתה הוראתו של הרבי מנובומינסק זצ"ל...

ומעשה שהיה כך היה. התחלתי בשעתו לכתוב מאמרים בידיש בירחון "דאס אידישע ווארט" של אגודת ישראל בארה"ב. אז הייתי מבקר תכופות יותר בניו יורק ומתבשם מתורתו ואישיותו. באחד הביקורים בחדרו אמר לי הרבי מנובומינסק, בדרכו האופיינית, בהבעה שנונה ונחושה ותוכה רצוף אהבה: "משה! שרייב ווארים" ... – "פֶּתוּב פְּחוּם, יהודים זקוקים למלה חמה, למלה מקרב לב... משה כתוב בחום!!!!".

ואת פקודתו שמרה רוחי מאז. לפעמים אני מוזג את הדיו בדמעות ולפעמים ביון. לא קלה היתה המשימה מתחילה. במקום גידולי הצניעו זאת. אישים שהכרתי והשפיעו על מהלך חיי הסתירו את רגשותיהם בבחינת "במסתרים תבכה נפשי". אלא שהוא זכרונו לברכה, פקד עלי זאת בשעתו לצורך מי שזקוק לכך. גברא רבא אמר מילתא.

כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש... בלהט נפשו ביקש זאת ממני. בהרגשתו את הדור ואת צרכיו, דור שכל כך דאג לו, שכל כך התמסר למענו בתוקף האחריות. הוא ראה לנכון שכיום זקוקים יהודים ליחס חם וקירבת נפש. הוא דרש זאת, משום שמצא בזה צורך השעה. והחום שבין השורות האלה, זורם מכוחו ומכח כוחו.

ובכן אהובי, על הצד שהיו לך פעם תועלת חיזוק וקורת רוח מכתיבתי, דע לך שאותו גברא רבא הטיל עלי שליחות זו. הוא קבע את 'מערכת החימום' שממנה נוצרה איגרת לידיד. בזה, שלי ושלכם - שלו.

*

ומאידך, בנוגע לכתיבה עליו, הרגשתי הפעם דווקא צורך לבלום ולכתוב באיפוק יותר ובמיעוט תוארים, למרות שהיה ראוי להם ביותר... מה אעשה ובמחשבתי עדיין אני יושב לפניו, ברק עיניו לנגדי ואימתו מוטלת עלי... דיברתי על כך עם בניו הגאונים שליט"א, ממשיכי דרכו בקודש גם בצניעותם, והם הבינו לרוחי היטב...

הבה אקדים לך זכרון חד וחרף לפני שאגולל את שאר זכרונותי. כשנתאלמן הרבי ר"ל, מאשת נעוריו, הרבנית ע"ה, שהיתה אשה גדולה וחשובה, כתבתי לו מכתב תנחומין שהכיל את רגשותי והערכת אליו. לא קמצתי בתוארים ובשבחים. עת צרה היתה לו ובקשתי להניח על פצעיו מעט צרי ומעט דבש.

ר' ישראל! את הנזיפה שקבלתי ממנו על מכתב זה, לא אשכח. הוא הקפיד עלי בכנות, מתוך מדת האמת שלהטה בו. ואף תוכחת מוסר זו היתה רוויה חן קדומים, מלא פנימיות, מלא סלידה עזה מכל צל של גינוני שווא וכבוד המדומה.

"היתכן?? מדוע אתה כותב עלי דברים כאלה? הפרזות הללו על שום מה ולמה? מה לך ולגוזמאות כאלה? נגעת בידית של חסידות פולין? וכי אינך יודע כמה סלדה רוחם מזה? כתיבה זו על שום מה ולמה?" 'פסק' זה ניתן בכל הלב. גערת חכם ותוכחה מלב אוהב. הוא התכוון לזה במלא הרצינות. בכל עשרה קבין מוח שלו, בכובד ראש כדרכו, בכל לבו ונפשו.

רוח ה'מסילת ישרים' דיברה בו ונזדעקה ממנו. הספר שליווה אותו תמיד. כמה כדאי לחזור על הדברים הנוקבים: "הַכְּבוֹד הוּא מִן הַמְּכַשׁוֹלוֹת הַיּוֹתֵר גְּדוֹלִים אֲשֶׁר לְאָדָם, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהִיּוֹת עֹבֵד נְאֻמָּן לְקוֹנוֹ, כֹּל זְמַן שֶׁהוּא חָס עַל כְּבוֹד עַצְמוֹ, כִּי עַל כָּל פְּנִים יִצְטָרֵף לְמַעַט בְּכְבוֹד שָׁמַיִם מִפְּנֵי סְכָלוֹתָו". [סוף פי"א].

כאן התחזה בו העורק הקוצקאי והצליף במטה האמת. הוא נכדו, בן בתו של הרבי מסוקולוב זי"ע, ממנהיגי הידועים של יהדות פולין, שהיה ידוע בגאונותו ובשנינותו, בקריעת הלוט מעל כל שווא ושקר...

לאמיתו של דבר, לא היה שום ניגוד בין שני הדברים, ההוראה על 'חוס' בכתיבה מחד, ומאידך, התוכחה החריפה ההיא. באישיותו הנדירה של הרבי מנובומינסק, השתלב הכל בהרמוניה נפלאה ביותר...

*

ולתוספת הבנה בדרכי גדלותו, הבה ואוסיף איך שהתחזק הרבי דווקא בתקופה כאובה הנזכרת שבחיינו כשנתאלמן ר"ל. הוא השקיע את ראשו ורובו במקצוע מיוחד בתורה, בדברי הרמב"ם בהלכות שביתת עשור, הסוגיות בעניני יום הכיפורים לארכן ורוחבן, לפרטיהן ודקדוקיהן. הוא ליבן את ההלכות בעמל וביגיעה והתחזק בלימוד התורה יומם ולילה. וכדרכו מאז, בתקופות הקשות בחייו אימץ לעצמו את הכתוב "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי". את הספר עדת יעקב ח"ב שכלל את בירורי הסוגיות האלה, שלח לי כשיצא לאור. על דף השער נכתב בלבביות שבענוה, כדרכו: "לידי אהובי – מנחת זכרון בכל היקר". בזה נרמז לי היטב במה שהתחזק אז באמת, לא במחמאותי שלא תפסו אצלו מקום כלל ועיקר, כי אם בתורת ד' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה...

זו היתה משאת נפשו ושאיפת חייו. השקידה בתורה, היגיעה והבירור, הליבון והחידוש. בין דפי הגמרא שכח כל טירדה ותלאה. משם ינק את עיקר חיותו. בעוד לילה היה קם בשעה שהכל מסביב עדיין נם את שנתו. ואז ביותר, הגה בתורה בשקיקה וברציפות, באהבה רבה ובאהבת עולם.

*

שם ינחו יגיעי כח... חדר מיוחד היה לו בירכתי ביתו. שם התייחד עם הש"ס והרמב"ם מדפוס ישן שהיו חביבים עליו. שם התענגה נפשו על מתיקות התורה. שם היה לן בלילות בשנותיו האחרונות. ומשם עלתה נשמתו השמימה, כשעל שולחנו: הספרים שהגה בהם והמעטפות שהכין לכבוד חג הפסח לצדקה. וסמוך למיטתו ספר גבורות ד' למהר"ל. כך נפרד מן העולם בד' אמות של תורת חיים ואהבת חסד. וצדקה וברכה ורחמים... בפינקס הצ'קים שלו נשארו עוד כמה צ'קים ממוענים, עם הכתובת בצד... וכך עלה למרום, הענק שהרבה להסתיר את דרכיו...

*

לפני כחצי יובל שנים עסקתי בפירוש על ספר 'זית רענן' שחיבר ה'מגן אברהם' על ילקוט שמעוני. והרבי עמד בעידוד מאחורי זה, בעצה ובתבונה בכל לב. הוא התעניין שוב ושוב על מהלך העבודה. וכך זירז וחיזק זאת, בין מאות הדברים שעסק בהם, להמשיך ולא

להרפות. ברוחב היקפו בתורה הכיר את ספר זה היטב, למרות שבשעתו היה הספר בשלימותו בלתי ידוע, כמעט. [מה שנדפס בשולי הילקוט הוא חלק זעיר מן הספר] ואף שלח לי את קונטרס הערות וחיידושים על זה, כתובים וערוכים בכתב ידו הנאה והמסודר.

כשבע שנים עמלתי בעזהי"ת על בירור כוונותיו של אביר פוסקים זה, רבינו המגן אברהם, שכידוע כתב את דבריו בתמצית ובקיצור נמרץ. עיקר דבריו בספר מוסבים על מדרשי ההלכה, מכילתא, ספרא וספרי. מפני תועלת הדבר וההתחייבות להמשיך תדיר, חילקתי בשעתו כל טור בספרו [דפוס ויניציא] לפי ששה ימים, ללמוד ולפרש תשע שורות ליום ושבע שורות לערב שבת.

פעם דברתי עמו בטלפון לפני השבת. הוא שאל אותי שוב על מהלך הפירוש. אמרתי לו שעדיין לא השלמתי את שבע השורות של היום. עוד מעט מגיע שבת קודש, ואני מתקשה להבין את דברי הר"ש במסכת נגעים הנוגעים לפירוש הענין. קולו של הרבי מנובומינסק צהל אז משמחה וקורת רוח. "דאס מיינט מען דאך!" קרא בעוז. הרי זה כל המכוון והמבוקש, כל התכלית, כי זה כל האדם. להיות עמלים בתורה. כמה חן היה שפוך אז על יופי הבעתו: **דאס מיינט מען דאך...!!!**

*

יקירי! כשניגשתי לכתוב רשימה זאת על הרבי מנובומינסק, נרתעתי מזה מכמה אנפין. לא ידעתי איך למצות ולו אף במקצת את מסכת חייו של גברא רבא זה, שפעל כה רבות בחייו בכל התחומים. ואז הבהיקו לי דברי משנה וברייתא במסכת יומא, שאולי יתאימו לבטא את אשר בלבבי. ראיתי בזה אות, שראוי לשרטט סביב לתופעה נפלאה זו בזמן המקדש, דמות גדול בישראל זה.

במשנה [יומא ל"ז]. שנינו על הילני המלכה **שעשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל**. בברייתא [שם ע"ב] הוסיפו חכמים, **שבשעה שהחמה זורחת, ניצוצות יוצאין ממנה והכל יודעין שהגיע זמן קריאת שמע**. נברשת משמעותה מנורה, ויש אומרים פנס. [ירוי פ"ג דיומא]. רבינו המאירי כתב שזה היה חלון זהב שנקבע במקום גבוה...

הילני המלכה נדבה זאת, היא שכל מעשיה היו על פי חכמים, [סוכה ב:]. בספרי דברי הימים מובא שבזבזה הילני את אוצרותיה לטובת עניי ישראל. [ראה סדר הדורות ה"א תת"ד] כעת רצתה לפעול דבר למען הכלל, מתוך הידור...

הרבה נשאו ונתנו הראשונים והפוסקים בנושא אור נברשת זו, לענין זמן קריאת שמע כותיקין. [הרי זמנם לגמור ק"ש עם הנץ החמה ולא להתחיל]. רבותינו בעלי התוספות [שם ובברכות ט:] ביארו על פי הגמרא שם, שנברשת זו הותקנה לציבור ל"שאר עמא", המון העם שלא יכלו להקדים כותיקין ולכוין את זמן נץ החמה, בכדי להזכירם לקרות את שמע אז.

עם זאת לא מצאתי כמעט לרבותינו בעלי האגדה והדרוש, שעסקו במחזה נפלא זה שבמקדש. כעת הרגשתי שמכלי זהב זה שלפני ההיכל, נמשך מעיין של רמזים סביב לאדם גדול, שכה אהבתיו, שכה הערצתיו...

*

הוי! **נברשת של זהב על פתחו של היכל**... בביטוי זה מצאתי את שאהבה נפשי, לתאר במקצת את הרבי זצ"ל. אישיותו היתה מאירה על כל סביבותיה כנברשת. הוא הבריק בכשרונותיו ובחריפותו. מאיר היה ליחיד ורבים, בתורתו, שיעוריו ונאומיו, בשאר רוחו, בהוראותיו, בעצה ותבונה, באחריותו והשתתפותו בלב ונפש לכל צרכי ישראל. שלימותו היתה צרופה מזהב, מתכת אצילה ונוצצת בהוד וכלשון הרבי תדיר: "בכל היקר"...

ראשית כל, הרי האירה דמותו מעמל התורה, בירוריה וחינושיה. מלאים הם חכמינו ז"ל ברמזי הזהב על תורתנו הקדושה. כבר בתחילת הבריאה נאמר בפרשת בראשית: "אשר שם הזהב. וזהב הארץ ההיא טוב" וזה נדרש על תורת ארץ ישראל. במיוחד בשיר השירים דרשו זאת חז"ל ב'מדרש חזיתי' שם. תורי זהב זו התורה, גלילי זהב אלו דברי תורה, כתם פז אלו דברי תורה, רפידתו זהב אלו דברי תורה...

מנהג מיוחד היה לו בשמחת תורה, לבאר את פסוקי "אשת חיל" על התורה בטעם העליון. כמה מוח ולב, שכל ורגש עילאי, היו אצורים בדבריו שנבעו אז מלב לבו, מתוך זהב חביבות התורה...

*

לב זהב היה לו, חונן ונותן בגלוי ובסתר. בעניני צדקה וחסד היה יחיד ומיוחד בדרכיו. דלתיו ולבו היו פתוחים לכל נצרך. כתובת ידועה היה לכך בניו יורק. מלבד הסכומים הנכבדים לכל מי שביקש, ניתוספו תשומת לב, התענינות וברכה מקרב לב שחיזקו לב כל קשה יום, בפרט לעניי ארץ ישראל. הוא קיים מצוות צדקה כמצוות התורה, כהוראות חז"ל, כפסקי השולחן ערוך ובלהט ספרי החסידות. הוא קיים זאת בעוז וחדווה, באהבה וברצון ובחביבות המצוה כהנחת תפילין ונטילת לולב... בסכומים שקיבל מאחרים לחלוקת צדקה, ערך חשבון מדוקדק מאד, מי קיבל ומה קיבל, עד לפרוטה האחרונה.

בימיו האחרונים כשהיה סגור ומבודד בחדרו, מפני מחלת הקורונה, הצטער מאד מאד על שנמנע ממנו קיום מצוות צדקה כדרכו, מיד ליד ומלב ללב. כך סיפר לי איש אמוני ונאמן ביתו היקר, חסיד חב"ד בר דעת ונבון דבר, הרה"ח ר' ליפא ברענין הי"ו. הרבי מנובומינסק ביקש ממנו אז לתלות מודעה נכבדת על פתח ביתו ובית מדרשו, לכבוד הנצרכים שיתקשרו אל מספר טלפון מסויים על מנת לקבל את סיועם. זה היה מספר הטלפון הפרטי שלו. גבאים לא היו לו אף פעם...

*

נברשת של זהב... יופי פנימי האיר וזרח ממנו. ברק נועם הבהיק מתהלכות מלכות שלו, למרות שבפנים דפק לב נשבר מלא פשטות והכנעה. כששוב ראיתי את פירוש הארי מבבל ה'בן איש חי' זי"ע, על נברשת הזהב שבמקדש, נוכחתי שמן השמים המציאו לי דברי חז"ל אלה, לקראת כתיבה זו עליו.

בספרו 'בן יהודע' כתב ה'בן איש חי', שהילני המלכה רמזה במעשה זה, על **מדת הענווה** של מלכות זו ובפרט על הנהגת בנה מונבז המלך שהיה נדיב לב להפליא. **"ואותיות זהב מורים על ענוה, כי מספרם הולך ומתמעט, כן המלך כל זמן שהוא מתגדל יוסיף ענוה"**, שיתמעט בעיני עצמו. אותיות ז'ה'ב' מתמעטים והולכים במספרם ובזה טמון יופי הזהב. ברמז הענווה שבו. בערכו **הוא היקר ביותר** ואילו בפנימיות אותיותיו **הוא מתמעט והולך**. במקום גדולתו אתה מוצא ענוותנותו...

זאת ועוד כתב הבן יהודע שם: **"נברשת" אותיות "נשברת"**. בנה מונבז המלך היה **"מלך טוב, אשר את הנשברת ירפא ויעשנה חשונה כזהב"...**

כמה מתאים כל זה לדמותו של הרבי מנובומינסק. הוד מלכות היה נסוך עליו. דמות תמירה ואיתנה שופעת סמכות של מנהיג בישראל. ועם זאת התמעט והלך בענוותנותו. כלשון רש"י הקדוש: **"כל מה שהוא גדול יותר, צריך להכניע ולהשפיל יותר"** [ברכות ל"ד:]

וכך התמסרה ה'נברשת' לחזק את ה'נשברת', להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. כמה האזין, כמה הרגיש עם הזולת, כמה השתתף בצערם ושמח בשמחתם, כמה בכה עם אחרים וכמה הרים וחיזק אותם, ותלמידיו יותר מכולם. בזכרונו העצום נרשמו הם ואת העובר עליהם והוא לא שכח מלהתעניין בהם עוד ועוד. הזכרתי לעיל את שברון רוחו בפטירת הרבנית ע"ה, שהיתה עומדת לימינו תמיד בחכמה ובמעש. בשעת ההלוויה היה זה. בחור משיבתו שעמד יום לפני נישואיו היה שם. הרבי ניגש אליו ואמר לו: **"הייתי אמור להיות בחופתך. הרי אתה רואה שנמנע ממני הדבר כעת. בכל זאת להשתתף ברגשות שמחתך ולברכך לקראת יומך הגדול, זה אני כן יכול..."**

ראוי לציין אגב, כמה היה חשוב בעיניו להשתתף בשמחות משפחתיות. לאחר נישואיו כשחי חי דחק, דאג לחסוך כסף מיוחד לצורך זה. לנסיעות למרחק לשמחות בקרב שתי המשפחות.

*

הוי! נברשת זהב מאירה בענוות זהב. תלמיד משיבת נובומינסק סיפר פעם, שאביו היה חולה בתקופת לימודיו שם. הבחור דימה אז במר נפשו שחבריו אינם משתתפים בצערו כראוי ואינם מתפללים בחזקה לשלום אביו. מתוך כאב גילה זאת לאחד מידידיו, למרות שזה לא היה נכון. הדבר הגיע לאזני הרבי. הוא קרא את התלמיד לחדרו. וכך סיפר הבחור אחר כך: **"הופתעתי אז לשמוע דברים שלא אשכחם לעולם. כן אמר לו מי שכבר היה נחשב אז בין מנהיגי הדור: "דע לך שאתה צודק. אין נושאים בעול כראוי. האמת היא, שאם היה יושב כאן ה'חפץ חיים', היו הדברים נראים אחרת. אמנם כתוב**

"עקוב הלב מכל". אני הוא היושב כאן ולכך נראה הדבר כן. נשתדל אמנם לתקן את הדבר". הבחור נדהם. הרי לא היתה כוונתו כלל כי אם על הבחורים בלבד, וגם זה לא היה אלא דמיון בלבד. וכאן לקח הרבי עצמו את האחריות לכך והבטיח לתקן...

וכל זה משתלב לי כעת בדברי ה"בן איש חי": "ואותיות זהב מורים על ענוה, כי מספרם הולך ומתמעט, כן המלך כל זמן שהוא מתגדל יוסיף ענוה". "מלך טוב, אשר את הנשברת ירפא ויעשנה חשובה כזהב".

*

בחודש אייר תשס"ט השתתפתי בועידת "תורה ומסורה" של מחנכים בארה"ב. בליל הפתיחה ניגשתי לבמת הנשיאות, אל הרבי מנובומינסק לברכו לשלום. עמדתי אז לידו כשהביט מן הבמה על מאות המחנכים שמילאו את האולם. הוא הסתכל עליהם ממושכות, בריכוז ובחיבה. ופתאום נענה ואמר לי בכובד ראש, כממתיק סוד: "איך ווער בטל פאר זיי!". אני מתבטל לפניהם... אותיות הזהב התמעטו והתבטלו לעומת 'שורש העבודה התמימה' של מלמדי תינוקות...

מתהום לבו עלו מלים אלה, במלוא הטבעיות, בתמימות וללא פנייה כל שהיא. השתוממתי למשמע מלים אלה. הכרתיו מאז כאיש אמת ובהיר דעת, שאינו אומר דברים כי אם לאחר חישוב היטב. הוא לא התכוון להחמיא לאף אחד, וכמובן לא לי, שלא זכיתי להימנות על קהל קדושים זה של אנשי חינוך. ואם אמר כן, התכוון לכך במלוא הקנות. הוא התעמק בדרכי חייהם של מלמדי תינוקות, באחריותם, בהלך רוחם, בעמידה בנסינותיהם והביע את התפעמותו בצורה כזו...

ומלים אלה השאירו עלי רושם עז. חשבתי לעצמי אז; הרי לפני אדם גדול ומנהיג גדול, מרביץ תורה ברבים, עמל ומחדש בתורה יום יום מאז השעות הקטנות של הלילה. עם זאת נושא בעול הציבור בלב ונפש. ולא זו בלבד, אלא שבעצמו עסק בצעירותו במקצוע החינוך ודאג להתפתחותו בישראל. ובכל זאת הרגיש התפעלות עמוקה מול עולמם של מחנכים. עוד המלים מהדהדות באזני "איך ווער בטל פאר זיי" בעוצם אהבתו לכל היקר והקדוש לנו, לכל הישר והטוב, לכל הקרבה, נאמנות ואחריות...

*

בהיותו מחוץ לעירו והתארח אצל אחרים ואף אצל אנשים פשוטים וצעירים, היה נאחז במאמר חז"ל "כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה" והיה מתרצה להם באשר חפצו, למרות שהם התכבדו מאד באירוחם, כמובן. ומצידו, נמנע ביותר להטריחם. פעם התארח בעיר לוס אנז'לס לשבת. לפני השבת אמר למארחו, שמזה שלשים שנה נוהג לקדש על יין שאינו מבושל. ברם, מכיון שמבין שקשה כעת להשיג יין כזה ואינו רוצה להטריחו, לכן ברצונו להתיר נדר בפני שלשה על מנהג טוב... המארח המציא את היין, ועם זאת לא שכח לעולם מעשה אצילות זה. בפשטות ובטבעיות ניגש הרבי להתיר נדר, על דבר שלא הפסיק במשך שלשים שנה, ובלבד שלא יטריח את אחרים...

*

ואף דברים פעוטים מראים על גדלות. פעם נסעתי לבקרו בנוה הקיץ בהרי הקטסקיל. כשתיאמתי עמו את זמן הביקור הורה לי בפשטות טבעית את כיווני הדרך בדיוק איך לנסוע. תקח כביש זה וזה, סע שמאלה ואחר כך ימינה. תישאר על הנתיב האמצעי ואחר כך תמשיך פה ושם עד שתראה שלט כך וכך...

לא הרגשתי בנוח. מי מדבר כאן? אחד ממורי הדרך שבדור, מגדולי התורה המובהקים בארה"ב וכעת הוא 'מורה דרך' כשוטר תנועה? ברם, הוא לא ראה בזה שום דבר חריג. כשצריכים לעזור ליהודי עושים זאת ביעילות. אמרתי לו אחר כך, שעל האמורא שמואל נאמר, שהיו נהירים לו שבילי הרקיע, כשבילי עירו נהרדעא [ברכות נ"ח:]. משמע שבבילי הסביבה היו מופרים לו היטב, שאם לא כן מה נתחדש כאן בגמרא...?

*

ולחיבתך, אוסיף לך עובדה משעשעת, שכעת אף דבר כזה מרגש אותי מתוך געגועים. זה היה בשעת ביקורו כאן לפני שנים רבות בטורונטו. אל אכסנייתו נכנס יהודי יקר עם בנו הקטן ביום ה'חלאקה' שלו והמספריים בידו. הוא ביקש שהרבי יתחיל לגזור את תחילת השער. כנראה, שעכ"פ אז, לא היה הרבי מנובומינסק רגיל בכיבודים אלה, בפרט אצל אנשים שלא הכיר. וקצת היה מוזר הדבר בעיניו. רגע קט של מבוכה שרר אז. וכאן עומד לו יהודי תמים עם ילד נחמד ששערותיו סדורות לו תלתלים, ומחכה. פניתי אז אל הרבי ואמרתי לו: "הרי מפורש הדבר בהגדה של פסח: אפילו כולנו חכמים - מצוה עלינו 'לספר'...". חיוך רחב התפשט אז על פניו המאירות. והוא ניגש מיד אל המלאכה...

*

את זה סיפר לי בעל המעשה בעצמו, ת"ח אחד בעירי. שכשהיה בחור בישיבת נובומינסק, דפק פעם בחנוכה על דלת דירתו של הרבי. הוא אמר שרוצה להיות נוכח בשעת הדלקת הנרות אצל הרבי, הוא ואחיו. הרבי סגר את הדלת מיד. "עס איז נישטא וואס צו זען". אין כאן מה לראות... אלא שהבחורים לא אמרו נואש. באותו לילה ביקשו מהרבנית ע"ה שתבקש על הדבר, שיורשה להם להיות באותו מעמד.

למחרת כבר הותר להם להיכנס להדלקת נרות חנוכה. מה פעל על הרבי שהתרצה בכך? הרבנית טענה שיש לו אחריות כלפי תלמידי הישיבה הרוצים להיות עמו בשעת קיום מצוה זו וללמוד דבר. כששמע הרבי את המלה "אחריות" השתנה הדבר מכל וכל. ומאז כבר נכנסו אליו להדלקת נר חנוכה, כל תלמיד שרצה...

וכך דרש פעם. בענין השפלת הגאווה במצורע נאמר תולעת וגם איזוב. תולעת מורה על ענווה בתכלית השפלות, ברם עם זה צריך גם דבר הצומח להתעלות מעל הארץ... [עדת יעקב שבועות ע' ג']

*

נברשת של זהב... הוא חיפש ומצא תמיד את הזהב באדם, את הטוב שבדור. הוא ניסה לטשטש את השליליות בפרשיות של העבר. פסוק "גם אלה תשכחנה" היה רגיל על לשונו. ישנם דברים שמוטב שיישכחו. הוא לימד זכות ללא הרף וכך שיבח והודה לד' על ה"איכשר דרא" היום בפרט בארה"ב, שזכר אותה היטב בשממון הדת שבה בימי נעוריו. איש ישר היה בתכלית ואהב את האמת ואת היושר בכל נימי נשמתו. כך נקשרה נפשו באנשי אשכנז השורשיים, עדת ישורון בוואשינגטון הייטס, האמונים על הנהגתו ותורתו של רבי שמשון רפאל הירש. רב קהילה וראש הישיבה היה שם בשעתו.

זכורני שעוד בבחרותי, טרם שזכיתי להכירו, היה מופלא בעיני התואר הכפול שלו: "אדמו"ר מנובומינסק וראש ישיבת רבי שמשון רפאל הירש...". איך באמת הגיע אדמו"ר פולני שלמד בישיבה ליטאית, לקהל פראנקפורט? לימים הבנתי זאת. זה בא מאהבת אמת וצדק העקבית שלו. חן היושר והתמימות של יהודים אלה, לקח את לבבו הגדול. ולא עוד אלא שאהבם אהבת נפש והם השיבו לו אהבה והעריצו אותו עד לאחת. עד סוף ימיו ממש היה מקושר אליהם בהרצאת שיעורים. עוד בימיו האחרונים מסר להם את השיעור בטלפון.

החכם מכל אדם אמר: "אשר עשה האלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים". [קהלת ז'] והרמב"ם כתב על עובד ד' "ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים" [סוף הלי' שמיטה ויובל]. פריקה זו היתה חביבה בעיניו מאד. דווקא משום שהיה איש מקבל עול בכל ימיו בעקביות וללא הרף, עול מלכות שמים, עול מצוות, עול תורה ועול הציבור, במסירות והשתעבדות. דווקא משום כך, איותה נפשו הטהורה לבטל ולבטש עול החשבונות הרבים, של שוא ושקר, של הבל וקטנוניות, דברים של מה בכך...

*

רבינו המאירי ביאר כאמור את ענין הנברשת, שהוא חלון של זהב בגובה מקום. זהבו של הרבי היה בגובה מקום. רוממות מפוארת, "דערהויבנקייט" שכנה בו ולכן בחל בזוטות. מטבע לשון רגיל היה על שפתיו. "מאך נישט קיין עסק". אל תעשה עסק מדברים פעוטים, טפלים, חיצוניים, חולפים ועוברים.

הוא האמין בכוחו הנסתר של כל אדם וכושר הצלחתו בעתיד וכך חנך את כל מי שהיה בידו להשפיע עליו. הוא הבין וקלט את מהותו של אדם והדריכו על פי דרכו וכוחותיו. בדבר זה בפרט היה מיוחד בדור העבר, רבו הגדול, הגאון ר' יצחק הוטנר זצ"ל. לפי האמור מדברי התוספות, דאגה הילני המלכה להמון העם, לתקנם שלא יזניחו חובת עול מלכות שמים... הוא לא ויתר על "שאר עמא" אלא מצא בכל אחד מקום להדריכו אל ייעודו, להיות עבד ד' על פי דרכו...

*

1

על פתחו של היכל... תמיד היו פניו אל ההיכל ולבו לשמים. הכיוון היה לנוכח פני ד', לשם שמים, ולכבוד שמים. מהו רצונו של מקום כעת? מה ד' שואל מעמך? כי אם ליראה. ואמנם בזה"ק כתב שהזהב מרמז על יראה... על 'נברשת הזהב' נאמר בברייתא: "ניצוצות יוצאין ממנה **והכל יודעין שהגיע זמן קריאת שמע**". הוא רצה להחדיר עול מלכות שמים ויראת חטא, בפרט בלב צעירי הדור וביותר בתלמידי ישיבתו. הוא שאף מאד שמלבד עמלם בתורה, יתפללו בכוונה ובהתלהבות. הוא חינכם לחביבות המצוות והחשבת שבת קודש וכל חג ומועד ביחודו. כמו כן התאמץ להשריש את עניני הקדושה ושמירת עינים בחינוך הנוער.

*

תנא **בשעה שהחמה זורחת** ניצוצות יוצאין ממנה והכל יודעין שהגיע זמן קריאת שמע... יתכן שכוונה נוספת היתה לה להילני **המלכה** בזה. חז"ל [ברכות ז.]. מזכירים במקום אחר את ההיפך הקיצוני ממש. "בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחויים לחמה ומיד הקב"ה כועס". הילני היתה **מלכה** ובזה ביקשה לפעול את ההיפך הגמור ממלכי מזרח ומערב. אז ממש בשעה שהחמה זורחת, רצתה שכולם יטו שכם לעבוד את ד' אחד ולקרוא שמע מתוך קבלת עול מלכות שמים. ודבר זה יעלה לרצון לפני אדון כל ולנחת רוח, היפך הכעס הנגרם בגויי הארצות. וביותר נוכח פני ד', בפתחו של היכל, שהנכנס לשם היה חייב **בהשתחוואה**...

ובזה עסקו תמיד "מלכי רבנן" שעליהם נאמר בי מלכים ימלוכו... להראות את ההבדל בין ישראל לעמים, לפני מי אנחנו כורעים ומשתחויים ומוודים, לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. וכך היתה עבודתו של הרבי מנובומינסק, בפרט בחינוך תלמידיו ושומעי לקחו...

*

ניצוצות יוצאין ממנה... בשעה שזרחה עליו החמה, בשעה שנשפעו על הרבי אור וחום מן הדורות הקודמים שכה דבק בהם, בדרכיהם ובהנהגתם. ברקו ממנו אז ניצוצות מכל הגוונים, תורה במקצועותיה, חסידות באורותיה, מוסר ומחשבת היהדות, ניצוצות של פנימיות מפולין, ליטא ואשכנז ועוד; צדקה חסד ועסקנות, הנהגת הכלל והבנת הפרט, תורת הכתיבה והנאום, הלשון והדקדוק, תולדות עם ישראל לדורותיו והבחנה עמוקה בזה. ועוד ועוד. ניצוצות, ניצוצות, ניצוצות. והכל לכיוון אחד, מול פתחו של היכל ד', דבקות ביוצר המאורות, יראוך עם שמש, כי שמש ומגן ד' אלקים...

*

יקירי! במשך הכתיבה הזאת, הדהדה בין השיטין נבואת ישעיהו. "**אֶתֶּן בְּמִדְבָּר אֶרֶז שְׁטֵה וְהִדַּס וְעַץ שָׁמֶן אֲשֵׁים בְּעֶרְבָה, בְּרוֹשׁ תִּדְקֹר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּיו.**" [מ"א] כל האילנות המוזכרים במקרא זה, מסוג ארזים הם, כפי שלימדנו חז"ל [ר"ה כ"ג]. רש"י הקדוש

מבאר [בישעי' שם] "מדבר": מקום שלא היתה חכמת התורה. אתן כל מיני חכמה וטובה...

אתן במדבר ארז שיטה... הרבי מנובומינסק נולד במדבר שממה רוחנית. אמריקה של אותם הימים בשנות התר"צ, היתה ארץ צחיחה ויבשה. ארץ חול וסלעים קשים. הדור הצעיר טבע לדאבון הלב, בים של חומריות והלך רוח זר. ולמרבת הפלא, גדל שם ארז תמיר וחזק שהורכבו ונשתלבו באישיותו, מיגוון של ארזים שונים, ממבחר השיטות ביהדות הנאמנה. ואכן, על הארזים שבמקרא זה מדגיש הנביא בסופם: ברוש, תדהר ותאשור **יחדיו! יחדיו!** הכל התמזג להפליא והיו בידו לאחדים ומאוחדים.

בכשרונותיו המזהירים הצליח להשיג ולקלוט את איכות היהדות באירופה בדיוק נמרץ. ספרי המהר"ל קבעו את דרך חשיבתו. הוא חי ונשם את אויר גדולי החסידות. כ"אורחים" היו בביתו תמיד להדריכו בעבודת ד', באהבה וביראה ובהתבוננות. סביו קדושי עליון ליוו את דרכו בחיים. כמובן שגדולה היתה השפעת חינוכו של אביו הגאון הצדיק זי"ע בעל "פאר נחום", שלא פסק פומיה מגירסא. רבו הגדול הגאון ר' יצחק הוטנר זצ"ל קירבו מאד, הדריכו והעניק לו מאוצרות הענק שלו. בהגיון תורתו, נמשך לבו גם אל גדולי ליטא שהגה במשנתם והעריך את שיעור קומתם עד מאד, בפרט הגרי"ז מבריסק זצ"ל.

*

בליל שבת קודש עיינתי בספר "שארית יצחק" לסבו, אבי אמו, הגה"ק ר' יצחק זליג מסוקולוב זי"ע, שהיה מקברניטי הדור הקודם וראשי אגודת ישראל, גאון עצום ורבם של חסידים בנוסח קוצק. כשעברתי על תולדותיו שנכתבו ביד אומן ומבין דבר לפני שנים רבות, נדהמתי מאד. כשתקרא את השורות הבאות שהעתקתי משם, תבין למה. דימוי זהה כזה, מדהים עד לאחת, כעין "עיבור נשמה" נראה כאן, מסב לנכד...

ידברו הדברים ברשימת התולדות ההיא, בעד עצמם: "הוא זצ"ל היה אישיות מקורית נדירה, שאיחדה הרבה קצוות וניגודים מתוך הרמוניה שלימה: איש המחשבה והמעמקים, חריף ובעל נפש סוערת, רשפי קאצק ניתזים סביבו, - ועם זאת חנון לכל נפש, שופע חמלה ואהבה ומתייחס לזולת באשר הוא שם, מתוך הערכה וחיבה, כאיש ריעים וידיד אמת... איש מרקיע אל הגבהים - ועם זאת מעורה בחיים הארציים ומתמצא במילי דעלמא... מבורך בכשרונות נדירים וכוחות נפש עילאיים... אף בשאר חכמות מדעים ושפות יש לו יד ושם... והוא בעל לשון לימודים עד להפליא הן בכתב הן בעל פה...".

על מי נכתבו המלים האלה? על הסבא מסוקולוב. אלא שדמות תבניתן עברה בדיוק אל נכדו מנובומינסק, שנסתלק שמונים שנה אחרי הסבא...

*

הבה נקרא הלאה בתולדות הסב ונמשיך להשתומם על ההשוואה בדורות. "לבו לא נתנו להתעלם משוועת עניים ואומללים שהתדפקו על דלתותיו, כשם שלא הסיח דעת מהמצב הקשה של כנסת ישראל בכללותה... תוכן השיחות היה רצוף עמקות יתירה בסגנון מהר"ל מובהק.... תביעתו מחסידי להתייגע בתורה ולקבוע עתים עמדה במרכז התענינותו... תפילתו היתה כלשון הכוזרי "פרי היום" ותמציתו. עמד לשפוך צקון לחשו נוכח פני ד' באהבה וביראה... בעינו החדה קרע את המסווה מעל פני האנשים שאין תוכם כברים... אדמו"ר זצ"ל היה מעורה היטב בחיי הישיבה ורוחו חופפת עליה תמיד. משחרית ימיו קשרה אותו אהבה וזיקה מופלאה לארץ ישראל". ועוד ועוד. ושוב, מלים אלה נכתבו על הסב הגדול ונכללו בהן הנכד הגדול...

ולמרבת הפלא היה הבדל הרקע שונה, מן הקצה עד הקצה. הרבי מסוקולוב נולד בעיר **קאצק בשנת תרכ"ו**, כשהאווירה מסביב היתה רצופה קדושה עילאית. בשנות הנהגתו באדמו"רות ישבו סביב שולחנו חסידי קאצק המקוריים שעוד נסעו אל ה"שרף" זי"ע. ואילו נכדו הרבי מנובומינסק נולד **בניו יורק בשנת תרצ"א**, כשאדמת אמריקה היתה ציה ושוממה מרוחניות. **ועל כל זאת, מה רב הדמיון בין שניהם!**

*

לסיום הדברים, הבה ואמסור לך אימרא חריפה של הסבא קדישא, הרבי מסוקולוב, שהיה מרגלא בפומיה על תקופתו כשהתחילו לטוס באויר: "בזמנים קודמים התרוממו אנשים עד שמי רום, רק גופם התהלך על פני האדמה... ואילו כיום בני אדם שוקעת נשמתם במובן הרוחני, כשגופם ממריא במטוס עד גבהי שחקים...".

רמז נוקב יש כאן בהמשך הדורות, כשהלך הנכד הגדול לעולמו בעיצומה של ימי הקורונה, הפסיקו כל באי עולם לטוס במטוסים, לרמז שחייבים שוב לרומם את הנשמה...

זכותם יגן עלינו אמן!

אמת מה נהדר היה מראהו של הרבי מנובומינסק, בשעה שהיה שר בנעילת החג את הניגון מבית אבותיו. "הדרן עלך חג המצות, והדרך עלן. לא נתנשי מינך חג המצות ולא תתנשי מינך...". וכן בחג השבועות ובחג הסוכות. רגעים נדירים ומאד נעלים היו אלה כשפניו לבשו ארשת של דבקות בעולמם של אבות. ובכן יוצא השיר כעת מפי אלפי ישראל בדמעות פרידה ואני הקטן בתוכם: לא נתנשי מינך נובומינסקער רבי ולא תתנשי מינך... לא נשכח אותך ואל נא תשכח אותנו...

*

אהובי! יצאתי הפעם מקו כתיבתי להתחזק יחד; בכדי להתייחד עם זכרון אדם גדול מאד, שבין אלפי דברים שפעל, השפיע גם על כתיבתי לטובת הזולת. מיתת צדיקים מכפרת. קרבן ציבור היה בתקופה זו ויכפר על בני ישראל.

ויהי רצון שלא יישמע עוד שוד ושבר בגבולנו. שישתנה המצב לטובה ולברכה. שיתרפאו כל החולים ויתחזקו כל נשברי לב במהרה. נלמד נא כולנו, מדרכי אותו גברא רבא, את דרכי השקידה בתורה למרות כל טירדה, התפילה בהתעוררות, החביבות העצומה לכל דבר שבקדושה, את דרכי ההטבה והדאגה ליהודי, את אהבת ישראל לכל יחיד וציבור, את הרוממות, ה"העכערקייט" בחיים, היכולת להתעלות מעל פני השטח. להיות 'נברשת של זהב' מול פתח היכל ד', מתוך קבלת עול מלכות שמים...

גוט שבת לך אהובי, גוט שבת!
שבת של התעלות וחיבת הקודש, בטעם העליון
זוהרת בנברשת של זהב...

ידידך אוהבך בלב ונפש,
משה יעקב הלוי